

9. Baron N.S. Language acquisition and historical change. – Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1977. – 320 p.
10. Hamplova S. Algunos problemas de la voz perifrástica pasiva y las perífrasis factitivas en español. – Praha: Instituto de Lenguas y Literaturas de la Academia Checoslovaca de Ciencia, 1970. – 96 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ганна Глушук – аспірант кафедри іспанської філології Київського національного лінгвістичного університету.
Наукові інтереси: функціональна граматики іспанської мови.

ВИПАДКИ ОБРАЗНОГО НЕЗБІГУ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ МЕТАФОРИ В ПОРІВНЯННІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Крістіна ГОЛОВЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається питання образного аспекту внутрішньої форми метафори та аналізуються приклади її образної розбіжності в порівнянні в українській та англійській мовах.

The article deals with the question of the metaphorical inner form representation and analyses the cases of its image variance in Ukrainian and English in comparison.

Зміст мовних одиниць закріплюється у їх внутрішній формі. У працях лінгвістів внутрішня форма слова отримала різноаспектні трактування. Її розуміють як первісну ознаку, що лягла в основу найменування (Р.А. Будагов, В.Г. Варіна, В.Г. Гак, Б.О. Плотников, В.М. Русанівський), образний елемент у значенні номена (Л.А. Булаховський, Г.О. Винокур, В.І. Телія, Л.Г. Хижняк, О.В. Чичерін), спосіб передачі поняття відтінком значення (О.С. Кубрякова, Б.О. Серебренников), ланку, що поєднує довербальну і вербальну стадії номінативного акту, “пучок асоціацій” (О.С. Снітко), фактор словотвірної системності (Н.І. Мигіріна), розумовий образ (Т.Р. Кияк). У цій статті внутрішня форма розглядається насамперед як образна ознака, метою постає аналіз випадків її образного незбігу на основі метафори в порівнянні в українській та англійській мовах.

Метафора – потужний засіб відображення нових знань про світ. Її функція – викликати образи, уявлення, індивідуалізувати. Як стверджує В. І. Телія, метафора – це “модель, що виконує в мові ту ж функцію, що і словотворча модель, але більш складну і до того ж таку, що діє приховано, нестандартно” [5: 85]. Образ в основі метафоричного найменування відіграє роль внутрішньої форми з характерними саме для цього образу асоціаціями, що представляють суб’єкту мовлення широкий діапазон для інтерпретації змісту. Образна сила метафори полягає в тому, що вона актуалізує цілі комплекси основних і суміжних понять, які пов’язуються з двома порівнюваними явищами. “Сам процес пізнання, – писав О.О. Потебня, – є процес порівняння” [8: 26]. Отже, порівнюючи два предмети, відшукуємо те подібне, що зближує їх, при цьому характер зближення неоднаковий при порівнянні і метафорі. При метафоричному вживанні воно постійне і має характер ототожнення. “Метафора, подібно до тотожності, тільки констатується, вона виключає вимір... вона відображає світ, що зупинився, світ, позбавлений внутрішньої динаміки, світ сутностей. Ось чому метафора намагається вловити константні властивості об’єктів, “їх душу”, яку вона, завдяки своїй образності, робить доступною чуттєвому сприйняттю” [8: 27].

Метафорична внутрішня форма слова виникає в словах, утворених через вторинну номінацію, тобто в словах з переносним значенням. В її основі лежить асоціація, вона образно характеризує денотат і відбиває міфічні та поетичні вимисли, народну символіку, а найчастіше виражає емоційно-оцінне ставлення мовця до денотата (укр. *демонстрація* ‘визивна, задирлива поведінка’ – англ. *show*, укр. *однобічний* ‘який висвітлює предмет не повністю, а лише з одного боку, в одному аспекті’ – англ. *one-sided*, укр. *жорсткий* ‘який не терпить відхилень’ – англ. *drastic*, укр. *спочити* ‘бути мертвим’ – англ. *to rest*, укр. *спотикатися* ‘хитно діяти’ – англ. *to stumble over*, укр. *оповити* ‘повністю займати розум, почуття людини’ – англ. *wrapped up in*, укр. *дутися* ‘набирати ніби поважного виду, триматися пухато’ – англ. *to swell*). За своєю природою семантика метафоричних найменувань є багатоаспектною. В їх змісті поєднані елементи мови та мислення. Процеси номінації, в тому числі й метафоризації, універсальні, але особливістю метафоризації є номінативний акт, сутність якого в тому, що “гносеологічний образ позамовного об’єкта тут завжди переосмислюється змістом мовної форми” [6: 167]. Іншими словами, новий зміст

(переносне значення) формується за допомогою значення мовної форми, яка виступає у вторинній для неї функції найменування. Незбіг метафоричних образів різних мов викликає особливий інтерес, їх внутрішня форма виражає характерні риси певних ситуацій, закріплених в мовній свідомості носія певної мови, що спричиняє її національну специфіку.

В залежності від мовних функцій метафора може або описувати об'єкт як такий (ідентифікуюча метафора), створювати нові концепції у сфері позначення непередметної дійсності (когнітивна метафора), або виражати оціночне відношення суб'єкту до позначуваного (оціночна метафора), або ж відношення емотивне (оціночно-експресивна метафора), або представляти об'єкт як існуючий у художньому світі (образна метафора). Специфікою ідентифікуючого виду метафори є схожість предмету, який позначаємо і того образу, який стає внутрішньою формою метафоричного значення: пор.: укр. *шийка* 'дитини' і *шийка* 'пляшки' – англ. *neck* 'of a child' and *neck* 'of a bottle', укр. *солодке* 'яблуко' і *очне* 'яблуко' – англ. 'sweet' apple and apple 'of the eye'. Когнітивна метафора сприяє утворенню абстрактного значення, що відображає несубстанційно-орієнтовані стани, події, а також факти: укр. *сфера* 'впливу' – англ. *sphere* 'of influence', укр. *коло* 'знайомих' – англ. *circle* 'of friends'. Образна (образно-художня) метафора виконує естетичну функцію: укр. – "...край неба палає...", "...вся країна, повита красою, зеленіє, вмивається дрібною росою, споконвіку вмивається, сонце зустрічає..." (Т. Шевченко) [9], англ. – "...April with its sweet showers has penetrated March's dry weather to the root and bathed every vein (of plants)" (Geoffrey Chaucer) [11]. В оцінній метафорі до дескриптивного відображення приєднується мотив оцінки і вводить об'єкт у сферу діяльності оціночної шкали: укр. *гострий* 'зір', 'слух', 'смак', 'нюх', 'біль', 'хвороба', 'проблема', 'їжа', 'слово', 'почуття', 'приправи' – англ. *sharp* 'contrast' (чіткий контраст), *frost* (лютий мороз), *wind* (пронизливий вітер), *scent* (їдкий запах), *wine* (терпке вино), *lad* (кмітливий хлопець), *answer* (домітна відповідь), *rain* (гострий біль), *voice* (різкий голос), *sight* (гострий зір), *nose* (тонкий нюх), *rebuke* (гнівний докір), *temper* (дразлива вдача), *game* (швидка гра), *battle* (запеклий бій). Все, що характерно для оцінної метафори, включається і в оціночно-експресивну, але при цьому до зазначених модусів приєднуються ще модус емотивності: укр. *змія* (про злу, підступну людину) – англ. *snake*, укр. *лисиця* (про хитру і лукаву людину) – англ. *fox*. Під емотивністю розуміється "лінгвістичний вираз емоцій" [7: 75]. Отже, у наведених прикладах помітним є той факт, що внутрішня форма зазначених метафор є абсолютно тотожною в порівнюваних мовах. Питання постає в тому наскільки зберігається ця тотожність відповідно до виду метафори. Розглянемо кожен із них окремо.

Образний потенціал ідентифікуючої метафори є дуже близьким для української та англійської мов. Пояснення знаходимо в тому, що внутрішня форма даного виду метафор більшою мірою споглядальна, діє в сфері позначення дійсності і поповнює в основному той запас лексики, котрий забезпечує найменування предметів, предметно орієнтованих дій, відношень і якостей. Проте, зустрічаємо поодинокі приклади, коли образні відповідники або мають відмінні внутрішні форми: укр. *хвіст* 'комети' – англ. *train* 'of a comet' (носія комети), укр. *ніжка* 'чарки' – англ. *neck* 'of a glass' (шия чарки), укр. *пуля свище* – англ. *bullet sings* (пуля співає), укр. *листя* 'кружляє' – англ. *'leaves' dance* (листя танцює), або метафорична внутрішня форма однієї мови немає метафоричного відповідника в іншій: укр. *черга* 'пострілів' – англ. *burst* (черга пострілів), укр. *перенісся* – англ. *bridge* 'of nose' (носовий місток).

При зіставленні внутрішньої форми когнітивної метафори помічаємо, що вона також у більшості випадків збігається в порівнюваних мовах. Винятки стосуються більшим чином дієслівних словосполучень: укр. *отримати* 'подяку' – англ. *earn* 'honorific mention' (заробити подяку), укр. *сіяти* 'паніку' – англ. *make* 'havoc' (робити/спричиняти паніку), укр. *пролити* 'світло' – англ. *throw* 'light' (кидати світло), укр. *відкрити* 'вогонь' – англ. *deliver* 'fire' (доставляти вогонь). Крім того, також зустрічаємо випадки коли метафорична внутрішня форма однієї мови немає метафоричного відповідника в іншій: укр. *переслідувати* 'судом' – англ. *sue* (переслідувати судом), укр. *вирвати* 'перемогу' – англ. *win* (виграти). Здається, саме абстрактність мислення, притаманна когнітивній метафорі, більш менш

позбавлена національної специфіки, задає ряд універсальних метафор в українській та англійській мовах.

Образна (образно-художня) метафора ніколи не буває нейтральною за емоційним впливом, тому спричиняє той чи інший експресивний ефект, але не окремо, а як функція від цілісного контексту. Зіставляючи метафоричні образи Т. Шевченка та В. Шекспіра з їх перекладом відповідно на англійську та українську мови, помічаємо, що образні метафори у більшості випадків зберігають свою внутрішню форму. Разом з тим, наявні випадки нетотожного, проте подібного збігу внутрішньої форми метафоричних образів: укр. *слава оживе* – англ. *hope shall arrive* (надія з'явиться/прибуде), укр. *кров ворожа* – англ. *hated blood* (кров ненависна), укр. *тяжкі сльози* – англ. *bitter tears* (гіркі сльози); англ. *beauty shall hold a plea* (краса виправдовуватиметься) – укр. *краса заговорить*, англ. *'beauty' die* (краса вмирає) – укр. *'молодість' відцвіте*. Напевно, ці образи є дуже близькими, але й відчутні відтінки значень.

Внутрішня форма оцінних метафор включає в себе оціночний модус, відповідно, виражає відношення того, хто говорить до позначуваного. Наслідком є те, що оцінні метафори однієї мови далеко не завжди матимуть свої аналоги в іншій мові. На користь цьому свідчать багаточисленні приклади: укр. *гострий 'зір'*, *'слух'*, *'смак'*, *'нюх'*, *'біль'*, *'хвороба'*, *'проблема'*, *'їжа'*, *'слово'*, *'почуття'*, *'приправи'* – англ. *sharp 'contrast'* (чіткий контраст), *'frost'* (лютій мороз), *'wind'* (пронизливий вітер), *'scent'* (їдкий запах), *'wine'* (терпке вино), *'lad'* (кмітливий хлопець), *'answer'* (домenna відповідь), *'rain'* (гострий біль), *'voice'* (різкий голос), *'sight'* (гострий зір), *'nose'* (тонкий нюх), *'rebuke'* (гнівний докір), *'temper'* (дражлива вдача), *'game'* (швидка гра), *'battle'* (запеклий бій); укр. *тупий 'зір'*, *'слух'*, *'біль'*, *'звук'*, *'розум'*, *'голова'* – англ. *blunt 'feeling'* (невизначне відчуття), *'person'* (різка людина; нетямуща людина). Не можна не помітити, що одні й ті ж самі слова в українській та англійській мовах розвивають більше різних оцінних метафоричних сполук ніж аналогів, адже реальність, тобто правду кожен бачить по-своєму. Метафора і є тією правдою [13: 11].

Оціночно-експресивна або емотивно забарвлена метафора, має більш складний устрій. Відображаючи дійсність, виражаючи емоційне відношення до позначуваного, що співвідноситься відчуттями типу презирства, недбалості, потягом до знищення кого-небудь, бажанням виразити осуд, або навпаки, захоплення, величання, внутрішня форма таких метафор є досить схожою в українській та англійській мовах. Проте, не можна заперечувати протилежне: лише українській мові притаманні, наприклад, метафори *вовк* (досвідчена, бувала людина), *чайка* (пестливе називання дівчини), *липа* (що-небудь фальшиве, підроблене), *полин* (у значенні життя), *сівак* (той, хто поширює що-небудь серед людей), *отаман* (той, хто очолює яку-небудь групу людей), англійській – *mole* (кріт – той, хто працює на певну організацію, проте секретно надає інформацію її ворогам), *plum* (слива – щось дуже хороше, те, про що мріють інші), *nut* (горіх – божевільна людина), *to pilot* (пілотувати – випробувувати ідею на успіх), *to weather* (дієслово від 'погода' – пережити, перенести), *dry spell* (суха пора – період застою), *black* (чорний – той, хто належить до африканської раси із темною шкірою), *badger* (борсук – мешканець штату Вісконсін). Суб'єктивно-емоційна забарвленість подібних найменувань часто носить національно-культурний відтінок, можливо, в силу того, що внутрішня форма містить у собі "застиглі результати діяльності мовної свідомості народу" [4: 520].

Таким чином, внутрішній формі відводиться вагома роль при вивченні образно-мовленнєвої реалізації слова. Особливо цінними в цьому аспекті є експресивно забарвлені слова, які утворюються за допомогою асоціативно-образного переосмислення значень, серед яких найбільший інтерес становлять метафори. У своїй основі вони набувають образної сили, яка відіграє роль внутрішньої форми слова з характерними для цього образу асоціаціями.

Проаналізувавши внутрішню форму різних видів метафор в українській та англійській мовах, робимо висновок про більшу наявність подібних ніж відмінних лінгво-семіотичних моделей в порівнюваних мовах. Осередком нашої уваги стали випадки образного метафоричного незбігу в порівнюваних мовах. В результаті найбільше відмінних аналогів простежуємо в оцінній метафорі, де суттєвим виявляється мотив оцінки, критерії якої

диктують національно-культурні стереотипи. Оцінка також залежить від ситуації: в одній ситуації оціночний модус може бути позитивним, в іншій – негативним. Оціночно-експресивна метафора також передбачає досить багато відмінностей в обох мовах, її "жива" внутрішня форма актуалізує складові емотивного компонента (емотивний тон, оцінку, інтенсивність та тривалість) [3: 80]. Внутрішня форма образної метафори функціонує як асоціативно-образний засіб, її несуттєві розбіжності в порівнюваних мовах вказують, насамперед, лише на різне бачення того чи іншого образу, а не на оцінку предмета чи дійсності, хоча використовуючи образну метафору, можливо задати певний настрій. Меншим ступенем відмінностей вирізняється ідентифікаційна метафора, в якій спрацьовує апеляція до зору. Когнітивна метафора в контексті даної класифікації спрямована на абстрактне мислення, яке, насамперед, викликає цілу купу подібних образів.

Продемонстровані однакові та протилежні риси метафоричної внутрішньої форми втілюються в особливостях ментальних процесів носіїв різних мов. Вона спроможна пролити світло як на загальне, так і на одиничне, індивідуальне, саме тому може виступати знаряддям з'ясування взаємозв'язку мови і культури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпін; ВТФ "Перун", 2002. – 1440с.
2. Вільям Шекспір. Сонети. Переклад Дмитра Павличка http://ae-lib.org.ua/texts/shakespeare_the_sonnets_by_pavlychko_ua.htm.
3. Гамзюк М.В. Знакові властивості і семантична структура фразеологічних одиниць // Вісник КДЛУ. Взаємодія одиниць різних рівнів германських та романських мов. К.: КДЛУ, 1997. Вип. 3. С. 79-84.
4. Ермакова О. П. Земская Е. А. Сопоставительное изучение словообразования и внутренней формы слова // Известия АН СССР. Сер. лит-ры и языка. – Т. 44 –1985. – № 6. – с. 518-525.
5. Самборская И. Н. Прогностические особенности внутренней формы производного слова: Дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / КУ им. Т. Шевченка. – К., 1994. – 172 л.
6. Телия В. Н. Вторичная номинация и её виды // Языковая номинация: Виды наименований. – М.: Наука, 1977. – С. 129-221.
7. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – 143с.
8. Шевченко Л. Ю. Роль метафори в утворенні фразеологічних одиниць // Українська мова і література в школі, 1985. – №10. – С. 26-32.
9. Шевченко Т. Г. Кобзар. – К.: Дніпро, 1999. – 672с.
10. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary : Oxford University Press, 1982.
11. Kenneth Brodey, Fabio Malgaretti Focus on English and American Literature. – M. Airis Press, 2003. – 400с.
12. Longman Dictionary of Contemporary English. – London: Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.
13. Robert Diltz, John Grinder, Richard Bandler, Leslie C. Bandler, Judith DeLozier, Neuro-Linguistic Programming: Volume 1, The Study of the Structure of Subjective Experience (1980) Meta Publications, Cupertino, DA [pp 11-13].
14. Taras Shevchenko museum. Shenchenko poetry. Translation. <http://www.infoukes.com/shevchenkomuseum/poetry.htm>.
15. Webster New Twentieth Century Dictionary of the English Language. Second Edition. – New York: The World Publishing Company, 1963. – 2129 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Крістіна Головенко – викладач кафедри перекладу та загального мовознавства КДПУ імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: метафорична внутрішня форма в українській та англійській мовах.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

Людмила ГОНЧАРЕНКО (Миколаїв, Україна)

У наданій статті розглядаються новітні запозичення з англійської мови в суспільно-політичній лексиці німецької мови. Робота аналізує тематичні закріплення запозичень та особливості їх функціонування.

The article deals with the newest English borrowings in social and political lexis of German language. There is an analysis of the themes and peculiarities of their realization in this work.

Іншомовні запозичення, які функціонують у ЗМІ, впроваджуються такими загальними причинами: потребою в найменуванні нових реалій життя; практичною необхідністю розрізняти близькі слова, які мають власний набір семантичних ознак і конотативних характеристик; потребами науки, що йде шляхом спеціалізації знань або їхньої глобалізації; впливом закону економії мовних зусиль; модою – пануванням у визначеному середовищі у визначений час тих чи інших смаків, що виявляються не тільки у зовнішніх формах побуту, але і через ціннісні пріоритети – у ментальних ознаках; потребами публіцистики, покликаними відбивати стан суспільної свідомості та впливати на нього.